

‘En toch beweegt ze’

*‘Tegenwoordig wordt iedere wetenschappelijke uitvinding ontvangen met een kreet van triomf, die overgaat in een kreet van angst.’ Aldus Bertolt Brecht, in een van de talloze inleidingen die hij schreef bij zijn toneelstuk *Het Leven van Galilei*, misschien wel zijn meest autobiografische stuk. In ieder geval een toneeltekst waar de schrijver niet over uitgedacht raakte. Ger Thijs encenseerde het onlangs bij het Nationale Toneel (Den Haag).*

De natuurkundeleraar op mijn middelbare school was een wat wereldvreemde en lichtelijk onaangepaste man. Hij had eigenlijk Engels willen studeren en maakte daar stevast rare grapjes over (‘In English stories we always have heroes and daaros’). Ook zijn sick jokes in het proeflokaal natuurkunde hadden iets belegens (‘Houden jullie allemaal elkaars hand vast, dan stopt die jongen bij de deur zijn vingers in het stopcontact’). Verder hield hij van toneel, een medium dat ik in 1963 nog slechts kende van de televisie (donderdagavond was op de Nederlandse televisie in die tijd een vaste ‘drama-avond’, met soms rechtstreekse uitzendingen van een voorstelling uit een Nederlandse toneelzaal). In het voorjaar van 1963 –ik was vijftien– nam hij mij mee naar de Stadschouwburg in Amsterdam. Hij had een abonnement en voor die avond een plaatsje over, want zijn vrouw was ziek. Het hoofdstedelijke stadsgeselschap (Nederlandse Comedie) speelde *Het Leven van Galilei* van Bertolt Brecht, in de regie van Ton Lutz, met Han Bentz van den Bergh in de titelrol. Deze gegevens hoorde ik overigens pas decennia later, op die avond interesseerden ze me geen barst. Ik zag

een toneelstuk dat uren duurde, dat ik maar voor een kwart een beetje snapte, en waar ik om uiteenlopende redenen zeer van onder de indruk was. In de auto naar Amsterdam had mijn leraar me uitgelegd dat het stuk ging over een geleerde die had bewezen dat niet de aarde maar de zon het middelpunt van het heelal is, dat de aarde zich, net als andere sterren, rondom de zon beweegt. Die geleerde was daardoor in een ernstig conflict gekomen met de rooms-katholieke kerk (wat de desbetreffende natuurkundige in mijn prille bewustzijn als ‘papenhater’ meteen oneindig sympathiek maakte). Voorts vertelde hij dat die geleerde door de paus was gedwongen om al zijn bevindingen te herroepen. ‘Toen hij dát had gedaan,’ vertelde mijn natuurkundeleraar, ‘moet hij stiekem in zijn baard gemompeld hebben: En toch beweegt ze!’

Sommige prille liefdes laten zich niet regisseren. Die avond in de Amsterdamse schouwburg is mijn liefde voor het toneel –op grond van dat toeval van een zieke echtgenote van een natuurkundeleraar– definitief geboren. Enkele scènes kon ik nog jaren ná die avond uittekenen en hervertellen: het moment bijvoorbeeld waarop de paus ongeveer in onderbroek opkomt, tijdens een lange dialoog pontificaal wordt aangekleed, en ondertussen beslist dat de dwarse natuurkundige Galileo Galilei met harde hand tot de orde moet worden geroepen. Later, veel later, begreep ik dat de vileine dialoog die daar werd opgevoerd, het handelsmerk was van ene Bertolt Brecht. Ook mijn ongebroken liefde voor die auteur moet dus die avond geboren zijn. Ik ben er nooit meer van losgekomen. Ook niet van de betreffende natuurkundeleraar, trouwens. Ik volgde hem naar de regionale onderwijzersopleiding

Detail uit *Het Leven van Galilei* (Ger Thijs / Het Nationale Toneel)

FOTO: DEEN VAN MEER

(waar hij weer natuurkunde gaf) en zag hem nog vaak in theaters, tot vlak voor zijn dood bij een voorstelling van Koos Terpstra, van wiens werk we allebei een groot liefhebber bleken te zijn. Prille liefdes laten zich –zo bleek maar weer eens– ook niet uitroeien.

Bertolt Brechts *Das Leben des Galilei* bleef me ook als stuk boeien. Ik zag nog een Nederlandse uitvoering (Toneelgroep Theater, 1971, regie Hans Croiset, titelrol diens vader Max Croiset, met in een van de kleine rollen Ger Thijs), een bewerking van het stuk tot muziektheater (Het Zuidelijk Toneel, 1990, regie Mark Timmer, titelrol Wim Meuwissen), enkele uitvoeringen in het buitenland (Londen, The National Theatre; Berlijn, Berliner Ensemble; Parijs, Comédie Française) en een Amerikaanse televisieverfilming (regie Joseph Losey). Toen ik vorig jaar hoorde dat het Nationale Toneel in Den Haag het stuk, in een bewerking én een regie van Ger Thijs, opnieuw ging spelen, maakte zich een plezierig soort opwinding van me meester. Het vooruitzicht van het weerzien met een prille liefde.

Jongensachtige flair

Het scherpst etst regisseur Ger Thijs zijn handtekening in die uitvoering binnen de zogenaamde ‘herroepingsscène’ van Brechts *Het Leven van Galilei*. Galilei’s leerlingen en medewerkers wachten in het paleis van de Florentijnse gezant in Rome op de uitkomst van het ultimatum verhoor waaraan de pauselijke inquisitie de beroemde geleerde onderwerpt. Ze bieden tegen elkaar op over de uitslag, met als voor hen meest wenselijke uitkomst dat Galilei zijn bevindingen over de sterrenbewegingen in het heelal niét herroept. Zijn dochter Virginia smeekt biddend het omgekeerde af, wat uiteindelijk ook gebeurt: Galilei herroept alles. Men hoefde hem alleen maar de folterinstrumenten te laten zien (Kardinaal-Inquisiteur: ‘Dat zal voldoende zijn.